№ 7 ՇԱԲԱԹ ՅՈՒՆՎԱՐԻ 19

1891

ՇԱԲԱԹ ՅՈՒՆՎԱՐԻ 19 № 7

ՏԱՍՆ ԵՒ ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվանը 6 րուբ.
Առանձին համարները 7 կոպէկով.

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Մեր հասցէն. Тифлисъ. Редакція «Мшакъ».
կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».

ՄՇԱԿ

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզւով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ.

ՆԵՐԿԱՅ 1891 ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ

„ՄՇԱԿ"

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

Հրատարակվում է Թիֆլիսում, նոյն դիրքով և նոյն պրօգրամայով: Մենք կը ստանանք սեփական ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.

«ՄՇԱԿԻ» տարեկան գինը 10 րուբլի է, վեց ամսվանը 6 րուբլի.

Գրվել «ՄՇԱԿԻՆ» կարելի է ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ (Բարօնսկայա և Բաղարնայա փողոցների անկիւնում, Թամամշեվի տանը).

Կայսերութեան ուրիշ քաղաքներից «ՄՇԱԿԻՆ» գրվելու համար պէտք է դիմել հետևեալ հասցէով. ТИФЛИСЪ, Редакція газеты «МШАКЪ», իսկ արտասահմանից. Tiflis, Rédaction du journal arménien «MSCHAK».

Յայտարարութիւններ ընդունվում են թէ հայերէն, թէ ռուսերէն և թէ օտար լեզուներով բառին վճարվում է 2 կոպէկ.

«Մշակի» առաջին երեսի վրա մասնաւոր յայտարարութիւններ չեն տպագրվում, այլ տպագրվում են միմիայն՝ լրագիրների յայտարարութիւնները, մահացուցակները և պաշտօնական հաստատութիւնների յայտարարութիւնները, որոնց համար կրկնակի է վճարվում: Մահացուցակի տպագրելը առաջին երեսի վրա արժէ 4 րուբլի, իսկ չորրորդ երեսի վրա՝ 2 րուբլի:

Խմբագիր-Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Անհրաժեշտ առաջարկութիւն.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Ուրիէլ Ակօստա. Նամակ Ալէքսանդրօպօլից. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Գիտութեան աշխարհից. Արտաքին լուրեր.—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՏԵՂԵԿԱՑՈՅՑ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ.—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Համքարական միութիւններ.

ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

—

Թիֆլիսի հայոց դպրոցներում, սկսած ծխական հայոց դպրոցներից մինչև Ներսիսեան Թեմական դպրանոցը, մի մեծ պակասութիւն է զգացվում. այդ դպրոցներից ոչ մէկում երգեցողութեան և երաժշտութեան կանոնաւոր դասատւութիւն չէ լինում: Այդ առարկաների դասատւութիւնը յիշեալ դպրոցներում յանձնված է մի քանի քահանաներին, որոնք թէև բարեխղճաբար կատարում են այն, ինչ որ կարող են, սակայն իրանք երաժշտական հիմնաւոր հմտութիւններ չունենալով, չեն էլ կարող աշակերտներին աւանդել երաժշտութիւն և խմբական երգեցողութիւն համեմատ երաժշտական ամենանոր և ամենաճիշդ կանոնների:

Խմբական երգեցողութիւնը սովորեցնելու համար՝ հարկաւոր է որ ինքն ուսուցիչը երաժշտական հիմնաւոր, կրթութիւն ունենայ. իսկ այդ տեսակ կրթութիւն, ի հարկէ, պակաս է մեր քահանաներին: Եւ ո՞րտեղից նրանք կարող կը լինէին ձեռք բերել հիմնաւոր երաժշտական ուսում, որտեղից կարող կը լինէին նրանք ծանօթանալ երաժշտութեան թէօրիայի հետ, երբ իրանք այդ ուսումը ոչ մի տեղ առած չեն, իրանք ինքնուս են երաժշտութեան և երգեցողութեան մէջ:

Մեր կարծիքով Թիֆլիսի հայոց դպրոցները, սկսած մեր արական և իգական ծխական դպրոցներից և վերջացնելով Ներսիսեան դպրանոցով՝ կարող էին հրաւիրել երաժշտութիւնն իմացող և երաժշտութեան ու խմբական երգեցողութեան դասատւութեան գործին նուիրված մեր միակ հմուտ դասատուին, պ. Կարա-Մուրզային: Եւ դա դժուար բան չէր լինի. հարկաւոր կը լինէր որ Ներսիսեան դպրանոցը, Գայեանեան, Մարիամեան և Անանեան իգական ուսումնարանները միանային, այդ դպրոցներից ամեն մին իր կողմից, իր կարողութեան չափ ու տարեկան բիւջետի համեմատ՝ նշանակէին մի որոշ տարեկան ռոճիկ, —և պ. Կարա-Մուրզային հրաւիրելով՝ յանձնէին նրան այդ երեք, չորս դպրոցների մէջ երաժշտութեան, կամ գոնէ միայն խմբական երգի դասատւութիւնը:

Երկարաբանել այն անհերքելի ճշմարտութեան վրա թէ մեր ժամանակում կանոնաւոր խմբական երգեցողութեան դասատւութիւնը ամեն դպրոցներում անհրաժեշտ է, —մենք աւելորդ և ապարդիւն ենք համարում, քանի որ դա արդէն անուրանալի ճշմարտութիւն է: Երգեցողութեան դասատւութիւնը դպրոցների աշակերտներին անհրաժեշտ է թէ նոյն իսկ երգեցողութեան կանոնաւոր և վայելուչ ձևը հասարակութեան նոր սերունդի մէջ մտցնելու համար և թէ վերջապէս բուն մանկավարժական տեսակէտից, քանի որ մանուկների ֆիզիկական ուժերի կանոնաւոր զարգացումը պահանջում է որ մանուկները միշտ նստած չը լինեն իրանց գրասեղանների մօտ, անշարժ դրութեան մէջ: Եթէ գիմնաստիկան (մարմնամարզութիւնը) անհրաժեշտ է մանուկների ֆիզիկական զարգացման համար, առաջն առնելու երեխաների մտաւոր միակողմանի զարգացման կործանիչ հետևանքներին,—նոյն չափով անհրաժեշտ է նրանց համար և երգեցողութիւնը, որը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ՝ թոքերի գիմնաստիկան: Բայց դրա համար հարկաւոր է կանոնաւոր, երաժշտական խիստ կանոնների վրա հիմնված, երաժշտական գիտութեան թէօրիայի ճիշդ կանոններին համեմատ երգեցողութեան դասաւանդութիւնը, և ոչ թէ երաժշտութեան մէջ ինքնուս, երաժշտական թէօրիայից զուրկ, անկանոն երգեցողութեան դասատւութիւնը....

Վերջապէս պ. Կարա-Մուրզայի պէս հմուտ երաժշտի Թիֆլիսի մէջ ներկայութիւնը և ուրիշ օգուտ էլ կը տար մեր հասարակութեանը: Եթէ նա վերոյիշեալ երեք դպրոցների կողմից ապահովված լինէր մի որ և է հաստատ ռոճիկով, այնպէս որ մարդավայել կերպով կարողանար ապրել Թիֆլիսում, գոնէ այդ երեք դպրոցներից այնքան ստանար, ինչքան ստանում է Բագուի մէջ իր մասնաւոր դասերից,—այն ժամանակ նա դասերից ազատ իր ժամանակը կարող էր նուիրել Թիֆլիսում երկու սեռերից բաղկացած սիրողների մի մեծ հայոց երգեցիկ խումբ կազմելուն: Դրա մէջ էլ մենք զգում ենք մեծ անհրաժեշտութիւն. ժամանակ է արդէն ստեղծել մեր մէջ, մեր ինտելիգենցիայի կենտրօնում՝ սիրողների մի կանոնաւոր կազմակերպված երգեցիկ խումբ, որը բաղկացած լինէր թէ տղամարդկանցից և թէ կանանցից: Այդ տեսակ խումբ ոչ մի տեղ այդքան հեշտութեամբ չէ կարելի կազմակերպել, որքան Թիֆլիսում, մեր կովկասեան հայ ինտելիգենցիայի կենտրօնում: Այդ տեսակ խումբ կազմակերպելով, պ. Կարա-Մուրզա, որը իր երկարամեայ գործունէութեամբ ապացուցեց թէ այս րոպէիս մեր միակ հմուտ երաժշտական խմբապետն է, մի նոր զարկ կը տար ազգային թէ եկեղեցական և թէ աշխարհական երգեցողութեան մշակման գործին:

Հրաւիրում ենք մեր այս առաջարկութեան վրա՝ թէ Ներսիսեան դպրանոցի և թէ Անանեան ու Գայեանեան իգական ուսումնարանների հոգաբարձուների ուշադրութիւնը:

Կը սպասենք մեր առաջարկութեան հետևանքին, մի առաջարկութեան, որը թէ մեր դպրոցների և թէ մեր հասարակութեան քաղաքակրթական զարգացման գործի համար՝ ոչ մի խելացի մարդ չէ կարող անհրաժեշտ չը համարել:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՈՒՐԻԷԼ ԱԿՕՍՏԱ

—

Յունվարի 17-ին հայոց ներկայացում կար: Խաղացին «Ուրիէլ Ակօստա»: Այդ պիէսան ծանօթ է մեր հասարակութեան: Ուրիէլ Ակօստայի նշանաւոր դերը կապված է Ադամեանի անուան հետ: Այդ դերում Ադամեան հրաշալի էր: Նոյն դերում Ադամեան փառք է հանել և Ռուսաստանում:

Ադամեանից յետոյ այս անգամ Ուրիէլ Ակօստան խաղաց դերասան Պետրոսեան (Օրդուբաթեան):

Շատերի կարծիքով, Ռոսսիից և Ադամեանից յետոյ ոչ ոք չը պէտք է դուրս գար նրանց նշանաւոր դերերում, մինչև որ դուրս կը գայ մի աւելի մեծ Ռոսսի, մի աւելի մեծ Ադամեան:

Բայց դա անչարժութիւն է: Դա կը նշանակէ մեռցնել արտիստական առաջադիմութիւնը, բեմական կատարելագործութիւնը: Ինչ դրութեան մէջ կը լինէր միտքը, եթէ ասէինք. «Շէկսպիրից յետոյ ոչ ոք չը պէտք է համարձակվի դրամաներ գրել, որովհետև ոչ ոք նրա նման չէ գրում: Ռոսսիից յետոյ ոչ ոք չը պէտք է խաղայ «Լիր թագաւոր», որովհետև ոչ ոք նրա նման չէ խաղում: Ադամեանից յետոյ ոչ ոք չը պէտք է խա-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՀԱՄՔԱՐԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մի համեմատական նկատողութիւն մեր համքարների և եւրոպացոց միջնադարեան ցեխական միութիւնների մասին:

—

14) Փափախչիների (Թիֆլիսի) փիրն է Ենովք Մարգարէն: Սա մի այգի գցեց և ուխտեց պտուղը չուտել, որ Ադամի պէս չը խաբվի: Որպէս զի ազատ մնայ սատանայի խաբեբայութիւնից, նա հինեց մի «պօպօզ գտակ» և դրեց իր գլուխը, որպէս զի եթէ ծառերից պտուղն ընկնի գլխին, ճխլվի: Սատանան մի պտուղ գցեց նրա առաջ այնպէս, որ չը կպաւ «պօպօզին»: Ենովքը չը խաբվեց, ոտով ճխլեց պտուղը և սատանան մոխի պէս դուրս եկաւ միջից: Ցիրաւի, նրանց դրօշակի վրա նկարագրած է Ենովքը. նրա պօպօզը գլխից վայր է ընկել, պտուղը առջևը ճխլված է և ծուխը միջից դուրս է գալիս:

15) Դալլաքների (Թիֆլիսի) փիրն է Աբրահամը. ըստ աւանդութեան նա գտաւ Մելքիսեդեկին անտառում, մազերը խուզեց և ձեռնադրեց քահանայ:

16) Կալատօզների (Պարսկաստանում) փիրն է համարվում առասպելական Էյվազ վարպետը: (Այս տեղեկութիւնները հաղորդեց ինձ պարսկահպատակ այսօրի Բաբա Այդինօվ. նա կալատօզների ուստաբաշին է):

17) Քուրքչիների (Թիֆլիսի) փիրն է Օհան Օձնեցին. ըստ աւանդութեան նա միշտ ման էր գալիս իր կարած քուրքով:

18) Նախշքարների (Թիֆլիսի) փիրն է Ղուկաս աւետարանիչը. ըստ աւանդութեան նա նկարեց Աստուածածնի պատկերը:

19) Ալաֆների (Թիֆլիսի) փիրն է Աբրահամ. նա ինքն իբրև թէ պարապել է ալաֆութեամբ:

20) Շիրաչիների (Թիֆլիսի) փիրն է Նոյ նահապետը, որովհետև նա առաջին անգամ տնկեց խաղողի վազը և պատրաստեց գինի:

21) Խանջալսազների (Թիֆլիսի) փիրն է Դաւիթ մարգարէն, որովհետև նա սրով կտրեց Գողիաթի գլուխը, իսկ Ախալցխայում այս արհեստի փիրը համարվում է Օհան Օձնեցին:

Ահա գլխաւոր արհեստների փիրերի անունները. ամեն արհեստի համար ժողովուրդը աշխատում է ստեղծել խնկական, թէ առասպելական հիմնադիր և հովանաւորիչ: Համքարութիւնների աւանդութիւնը շատ ժամանակ շեղվում է պատմական ճշմարտութիւնից: Մի և նոյնը մենք տեսնում ենք Ֆրանսիայի արհեստաւորների մի քանի միութիւնների կեանքում: Հասարակ անգրագէտ ժողովրդի համար սա շատ բնական է, քանի որ աւանդութիւնները գրի չանցկացնելով, ժամանակի ընթացքում աղաւաղվում են: (Simon chap. VI, 85—120):

Արհեստի սրբացնելը ունի մեծ բարոյական նշանակութիւն. նա կապում է համքարականներին եղբայրական կապով: Այս է պատճառը, որ ամեն տեղ, ուր եղել են արհեստաւորների միութիւններ, վերջինները, մանաւանդ նահապետական ազգերի կեանքում ստացել են «եղբայրութեան» դաշինքի բնաւորութիւն. այդպէս են մեր համքարները, միջնադարեան ցեխական—Bruderschaft (գերմաներէն), confrerie (ֆրանսերէն), fraternitas (լատիներէն): Բոլոր բառերը նշանակում են «եղբայրութիւն»: Եղբայրութեան անդամները, ինչպէս, օրինակ, մեր համքարութիւնների կեանքումն է, կարող են պատկանել զանազան դաւանութիւններին, բայց համքարական պատրօնի պաշտումն կապում է նրանց մի տեսակ կրօնական և բարոյական կապով: Պատրօնի կամ փիրի տօնի ժամանակ մատուցանում էին պատարագ, կատարում էին ուրիշ ծէսեր, հոգեհանգիստ և զոհաբերութիւն: Պատրօնի պատկերի առաջ շատ ցէխեր և համքարներ միշտ վառ էին պահում կանթեղ. տօնի օրը ամբողջ լուսաւորութիւնը եղբայրութիւնը կատարում է իր հաշւով: Ի պատիւ պատրօնի, կառուցանում էին եկեղեցի կամ մատուռ. եթէ միութիւնն իր առանձին տաճարը կամ մատուռը չունէր, նա դնում էր նրա պատկերը մի որ և է եկեղեցում: Բացի պատրօնական տօնից, ամեն արհեստաւոր շաբաթ օրերը միշտ յիշում է իր փիրի պաշտումն. ո՞վ մեզանից չէ տեսել, թէ ինչպէս շաբաթ երեկոները Թիֆլիսի բազարի ամեն խանութում մոմ են վառում և մինչև անգամ խունկ ծխում: Այդ միջոցում պարապմունքը բազարում վերջանում է. ամեն խանութի առջևից անցնելիս կարելի է նկատել ջերմեռանդ արհեստաւորի պաշտումն և աղօթքը: Ո՞վ մեզանից չը գիտէ, թէ դարբինը երբեմն ուրբաթ և երբեմն շաբաթ երեկոյ եօթն անգամ մուրճը խփում է դատարկ զնդանին: Այս, ըստ երևոյթին հասարակ ծէսերը՝ մոմավառութիւնը և խնկարկումն ունեն իրանց իմաստը. դրանցով արհեստաւորը յիշում է իր արհեստի փիրը և պաշտում նրա յիշատակը, ողորմի տալով նրա հոգուն, նրանից հովանաւորութիւն և պաշտպանութիւն է խնդրում:

Ջոհաբերութիւնը և տօնախմբութիւնը լինում էր շքեղ կերպով, օրինակ, ինչպէս մեզանում, մատաղ էին բաժանում աղքատներին, իսկ մնացածն ուտում էին ուխտատեղում: Պատրաստում էին ճաշ և ընդհանուր «եղբայրական» խնջոյք:

դայ «Ուրիէլ Ակոստա», որովհետև նրանից վատ են խաղում»:

Այն ժամանակ միայն կարող է լինել կատարելագործութիւն, երբ կայ կատարելագործելու ձգտում: Մեռցնել այդ ձգտումը, կը նշանակէ մեռցնել կատարելագործութիւնը, և լաւերին նըմանվելու փափագը:

Այդպիսի ոչ-արտասովոր դերասանները, ինչպէս Պետրոսեան, հրաշքներ չեն ուզում գործել: Դուրս գալով մեծ դերերում, նրանք միայն ուզում են հետևել,—նմանվել մեծ արտիստներին: Ադամեան, Ուրիէլ Ակոստայի մէջ ստեղծում է տիպեր. Ադամեան շունչ է տալիս մեռած խօսքին, իսկ Պետրոսեանները միայն հետևում են ստեղծագործողներին, շունչ պարգևողներին: Ադամեան ստեղծում է, Պետրոսեանները ընդօրինակում են: Պետրոսեանները երբեք չեն կամենում Ադամեաններ լինել, այլ միայն ընդօրինակել Ադամեաններին: Դա էլ մի մեծ շնորհ է Պետրոսեանների համար, թէ նրանք Ադամեանների, Ռոսիների ընդօրինակողներ կը լինեն:

Եւ պ. Պետրոսեան-Օրդուբաթեան յունվարի 17-ին ցոյց տուեց, որ ինքն շնորհ ունի Ուրիէլ Ակոստայի նման դերերում բարեխիղճ ընդօրինակող լինել: Նա կարողացաւ հաստատակամութեամբ ներկայացնել համոզմունքի համար կռւող, գաղափարի համար մեռնող և սիրով ոգևորված Ուրիէլ Ակոստայի տիպը: Եթէ Գուցկով (հեղինակը) նստած լինէր թատրոնում, անկասկած կասէր. «Այո, վատ չէ»:

Այդ էլ բաւական է Պետրոսեանի կողմից: Նրան մնում է սիրտ առնել, որպէս զի առաջին դժուար քայլափոխում չը սայթաքվի: Ուրիէլ Ակոստայի խաղը նոր պարտք է դնում երիտասարդ-դերասանի վրա՝ աւելի ուշք դարձնել իր վրա, աւելի մշակել իրան, աւելի սիրել բեմը, որովհետև փաստը ցոյց է տալիս, որ նա կարող է այդ բեմի վրա մի յարգելի տեղ ունենալ: Միշտ կատարելագործվել,—ահա ինչ պիտի լինի նրա ձգտումը:

Հասարակութիւնը իր հաւանութեան քուէն տուեց պ. Պետրոսեանին, ծափահարելով նրան առաջին և մանաւանդ երրորդ գործողութեան մէջ՝ մօր և որդու տեսարանի ժամանակ: Պ. Պետրոսեան մեծ տպաւորութիւն է թողնում՝ տխրութիւն, թախիծ, վիշտ արտայայտող տեղերում. Նա դրա համար շատ յարմար ձայն ունի: Միայն մի քանի բառերի անաջող արտասանութիւնը մեծ պակասութիւն է Պետրոսեանի համար.—Նա ասում է ծեր, փոխանակ ձեր, կնաց, փոխանակ գնաց: Պէտք է ուղղել այդ:

Մի կողմ ենք թողնում յիշել Ակոստայի ներկայացման մանրամասնութիւնները: Բայց մի նկատողութիւն:

Երբ բեմի վրա խաղում է մի տաղանդ, մի արտասովոր ոյժ, դիցուք մի Ադամեան, այն ժամանակ զգալի էլ չեն լինում միւս խաղացողների թերութիւնները: Ամենքն էլ բեմի փայլուն աստղին են զբաղվում: Բայց երբ բեմի վրա չը կայ մի այդպիսի փայլուն աստղ, այն ժամանակ իսկոյն նկատվում են բոլոր խաղացողների պակասութիւնները: Ներկայացման տպաւորութիւնը այն ժամանակ շատ թուլանում է, երբ խաղացողների մեծ մասը ոչ թէ թոյլ են լինում, այլ բոլորովին իրանց տեղում չեն: Մանասէի, Դը-Սիլվայի և Ակոստայի եղբայրների դերակատարները իրանց տեղում չէին: Խաղը թոյլ, արտաքինը կոմիկական,—ի հարկէ, տպաւորութիւնը կը փչանայ: Աւելացրէք դրա վրա և այնպիսի ձախորդութիւններ, ինչպէս՝ մէկը վայր է ընկնում բեմի վրա, միւսն իր ժամանակին չէ դուրս գալիս, մի անգամ տարձանակը չէ տաքվում,—և այն ժամանակ կը հասկանաք, թէ որքան վնասվել կարող է ընդհանուր տպաւորութիւնը:

Հայոց նախկին փառաւոր բեմի մի քանի ներկայացուցիչները չը վնասեցին խաղի ամբողջութեանը. կանանց դերակատարները (Յուդիթի դերը կատարեց տ. Զաբէլ) վատ չէին: Պ. Աւալեան և մանաւանդ պ. Վրոյր լաւ տարան իրանց դերերը: Պ. Աղայեան խաղում է այնպէս, ինչպէս խաղում էր տասն տարի առաջ:

Այդ ներկայացմանը մեծ բազմութիւն էր հաւաքված: Այս տարվայ ներկայացման առաջին փորձը, դերասանական խմբի ձեռքով, այնքան աջող էր, որ մեծ յուսով կարելի է շարունակել: Միայն թէ պիէսների խիստ ընտրութիւն լինի և դերակատարների կողմից մեծ բարեխղճութիւն, ահա աջողութեան գլխաւոր գրաւականը:

*

ՆԱՄԱԿ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐՕՊՕԼԻՑ

—

Յունվարի 10-ին

Ներկայ յունվար ամսի 9-ին, առաւօտեան ժամը 5-ին, կնքեց իր մահկանացուն քաղաքիս հայոց ծխական դպրոցների աւագ-ուսուցիչ, պ. Քրիստափոր Թաղէոսեան: Հանգուցեալը աւագ-ուսուցիչ էր քաղաքիս հայոց ծխական դպրոցներում և առաջին օգնական Երևանի թեմական տեսչի:

Քրիստափոր Թաղէոսեան բնիկ էր Վերին-Ագուլեցի և իր ուսումը աւարտել էր Թիֆլիսի ուսուցչական ինստիտուտում: Անցեալ 1890 թւին նա հրաւիրվեց քաղաքումս որպէս աւագ-ուսուցիչ և շատ բարեխղճութեամբ կատարում էր իր պաշտօնը: Իր քաղցր բնաւորութեամբ, խոհեմ և լուրջ կեանքով շատ շուտով ձեռք բերեց քաղաքիս հայոց ամբողջ ժողովրդի սէրը և համակրանքը. Նրա ծառայութեան օրով մեր դպրոցները շատ բարեկարգ էին և խաղաղ էին կառավարվում. Նրա շնորհով դպրոցը օրից օր աւելի ծաղկում և բարգաւաճում էր: Յունվարի սկզբներին այցելելով իրան յանձնած գիւղական դպրոցները, նա մրսել էր և այդ տեղից առաջացել էր թոքերի բորբոքումը:

Երէկ, 9-ին յունվարի քաղաքումս լուր տարածվեց թէ հիւանդանոցում տեսուչը վախճանվել է: Իսկոյն հազարաւոր մարդիկ լցվեցան բերդի հիւանդանոցը, որպէս զի վերջին հրաժեշտ տան իրանց սիրելի ուսուցչին: Յուղարկաւորութիւնը շատ վայելուչ էր. յուղարկաւորութեանը մասնակցում էին՝ քաղաքիս առաջնորդ, գեր. Գարեգին վարդ. Սաթունեան, քահանայական դասը և հազարաւոր ժողովուրդ: Այսօր, յունվարի 10 ին, քաղաքիս մայր-եկեղեցում հանդիսաւոր պատարագ էր ի յիշատակ հանգուցեալի: Ս. պատարագից յետոյ գեր. Սաթունեան մի շատ գեղեցիկ դամբանական խօսեց, թւելով հանգուցեալի բարի գործերը և ազնիւ ծառայութիւնները: Թաղման հանդէսին եկած էին թէ առաջնորդ, հայր Սաթունեան, թէ ամբողջ քահանայական դասը, և թէ քաղաքիս դէպուտատները, ոստիկանութիւնը, բոլոր արհեստաւորները, ուսումնարանի աշակերտները, իրանց ուսուցիչներով, վաճառականութիւնը և այլն: Միքայէլեան փողոցի բոլոր վաճառատները և արհեստանոցները փակված էին ի պատիւ հանգուցեալի: Դագաղի վրա դրվեցան պսակներ. 1) աշակերտների կողմից, 2) համակրողներից, 3) ատաղձագործներից, 4) մետաքսագործներից, 5) ուսուցիչներից, 6) վաճառականներից, 7) մրգավաճառներից, 8) Տիգրան Էճէմեանից, 9) երիտասարդութիւնից: Թաղման միջոցին մի սրտաշարժ ճառ խօսեց պ. Յովհաննէս Խօճայեան, նկարագրելով հանգուցեալի կեանքը և ազնիւ ծառայութիւնը:

Շիրակեցի

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Ստացանք «Հաշիւ Ղարաբաղի հայոց թեմական հոգևոր դպրանոցի հոգաբարձութեան» 1889—1890 ուսումնական տարվայ համար: Այդ հաշիւը կազմեց հոգաբարձութեան անդամ Ա. Բաբախանեան: Մի այլ անգամ աւելի մանրամասնաբար կը խօսենք այդ հաշւի մասին:

—

ԹԻՖԼԻՍԻ հրէական հասարակութիւնը այս օրերս ժողով կազմելով, ընտրեց իր ռաբբիի ժամանակաւոր պաշտօնի համար Թիֆլիսում յայտնի գրավաճառ Խիզէկել երիտասարդին: Պարոնը պատկանում է հրէական ինտելիգենցիային և իր ուսումն աւարտել է Պետերբուրգի համալսարանում:

—

Տեղական ռուս լրագիրները հաղորդում են, որ Կովկասեան գաւառական քաղաքներից բազմաթիւ նամակներ են ստացվում ԹԻՖԼԻՍԻ Միքայէլեան քաղաքային հիւանդանոցում, որոնցով թէ թոքախտով և թէ լուպուսով բազմաթիւ հիւանդները խնդրում են իրանց ընդունել յիշեալ հիւանդանոցում, Կոխի լիմֆայով բժշկված լինելու համար: Սակայն հիւանդներին Կոխի լիմֆայի արած սրսկումները մեզանում դեռ ևս որոշ հետևանքներ տուած չը լինելով, և հիւանդանոցում ազատ տեղ չը լինելու պատճառով՝ հիւանդանոցի վարչութիւնը դեռ ևս դժուարանում է որ և է դրական պատասխան տալ բազմաթիւ խնդրատու հիւանդներին:

—

Ահա վեցերորդ օրն է արդէն որ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ ստացված չէ Ռուսաստանի պօստը: Ասում են որ Վորոնէժ-Ռոստովեան երկաթուղու երթևեկութիւնը ընդհատված է Ռուսաստանում եկած խոր ձիւնի և շարունակվող փոթորիկների պատճառով:

—

Կովկասեան հայոց Բարեգործական ընկերութեան վարչութիւնը խնդրում է մեզ տպագրել հետևեալը. «Դեկտեմբերի 23-ի պարահանդէսը արդիւնք տուել է Կովկասի հայոց Բարեգործական ընկերութեանը՝ 1098 րուբլի, որից դուրս գալով ծախսը 184 րուբլի, զուտ արդիւնք մնացել է 914 րուբլի: Վարչութիւնը իր պարտականութիւնն է համարում իր խորին շնորհակալութիւնը այն բոլոր անձանց յայտնելու, որոնք նըպաստել են յիշեալ պարահանդէսի աջողութեանը»:

—

Զօրեքշաբթի, յունվարի 16-ին, ռուսաց դրամատիկական խումբը խաղաց առաջին անգամ Վլադ. Նեմիրովիչ-Դանչենկոյի «Նոր Գործ» (Новое Дѣло) կոմէդիան, որը ներկայ սէզօնում մայրաքաղաքների բեմերի ամենայաջողված նորութիւն պէտք է համարել: «Նոր Գործը» բուն դրամատիկական արուեստի տեսակէտից նայելով, մի վերջացրած կոմէդիա—այն մտքով, ինչ մտքով որ սովորել ենք հասկանալ,—չէ կարելի համարել: Դա կեանքից առնված մի շարք պատկերներ են, որ հեղինակը համագումարել է իր հերոս Վասիլի Ստոլբցովի շուրջը: Ստոլբցով մի անհոգ պրօժեկտօր է, որը իր ամբողջ կեանքում ձեռք է տալիս զանազան ձեռնարկութիւնների, որոնցից մէկը չաջողվելով նա միւսի ետևիցն է ընկնում. Նա այնպիսի մարդ է, որի մասին ինքը վերջին տեսարանում ասում է. «եթէ սատկեմ էլ, հետս կունենամ մի նախագիծ, ուրիշ բան չը լինի, իմ սեփական դիակիս վրա կը մտածեմ, թէ արդեօք՝ այրեմ նրան թէ թաղեմ»: Ստոլբցով իր անվերջանալի նախագծերը իրագործելու համար կորցրել է իր ամբողջ կարողութիւնը և նրա համար մի նոր հարց է առաջ եկել, այն է՝ ինչ որ լինի՝ փող գտնի նոր ձեռնարկութիւններ առաջ տանելու համար: Այդ նոր գործի մէջ նրան զբաղեցնում է իր կալուածների մօտ գտնվող քարածուխի հանքը, որ նա կամենում է ձեռք բերել և մշակել: Դրա համար հարկաւոր է փող և ահա պիեսայի մէջ ներկայացվում է Ստոլբցովի նպատակին հասնելու փորձերը: Վերջին րոպէին երբ նա դժուարութիւններից դուրս եկած է համարում իրան,—ամեն բան փուլ է գալիս և հանքերը ընկնում են բելգիական ընկերութեան ձեռքը: Ստոլբցով նկարագրված է թէև մի փոքր չափազանցրած, բայց այնու ամենայնիւ, շատ կենդանի կերպով: Նրան շրջապատում են և գործում են մի շարք անձնաւորութիւններ, որոնք պատիւ չեն բերում այն հասարակութեան, որի մէջ ապրում են, նպաստելով նրա անշարժութեանը, թուլութեանը և բարոյական անկմանը.... Պիեսան գրված է թեթև լեզուով, և բնաւորութիւնները նկարագրված են թէև մի փոքր կոպիտ, բայց, ինչպէս և Ստոլբցով, շատ կենդանի կերպով: Պ. Ֆօրկատիի խումբը «Նոր Գործը» ներկայացնում է բաւական աջողված անսամբլով. առաջին տեղը բռնում է ինքը պ. Ֆօրկատի, որը կատարում էր

Այդ տեսակ խնջոյքներ լինում էին ուրիշ ժամանակ ուրիշ ծէսերի օրերում—եղբայրակցի օրհնութեան, համքարութեան տօնին, հարսանիքին, որդոց կնունքի, մեռելոցների և ուրիշ ամեն ուրախ և դառն օրերում:

Եղբայրական խնջոյք պատրաստում էին ամեն ժամանակ, երբ համքարի անդամները համաձայնվում էին: Դառն աշխատանքից յետոյ, երբեմն հարկաւոր էր լինում եղբայրական շրջանում ժամանակաւորապէս մոռանալ աշխարհի հոգսերը և դառնութիւնները: Ահա այդ խնջոյքների ներքին միտքը: Խնջոյք պատրաստում էին «մեղաւոր գտնված և կրկին ներված» անդամի հաշւով: Այդ տեսակ խնջոյքները Ախալցխայի համքարների լեզուով անուանվում էին «կաթսա կոտրել», կամ տաճկերէն «ղազան գեօվուրմիշ»: Բառի միտքը նշանակում է, թէ պատրաստած կերակուրները այնպէս վայելել և մաքրել, որ կաթսան կոտրելուց էլ ոչինչ չը մնայ և չը թափվի: Այս խնջոյքը «հաշտութեան խնջոյք էր». մեղաւոր համքարակցի հետ «աղ ու հաց» բաժանելով, համքարութիւնը կարծես թէ մոռանում էր նրա յանցանքը և մեղաւորը կրկին ընդունվում էր համքարականների շարքը:

Թիֆլիսում պատրօնական զոհաբերութիւնները և խնջոյքները տեղի են ունենում սկսած Զատկի տօնից մինչև, ինչպէս արհեստաւորներն են ասում, «դարիների կարելը, կամ հնձելը». գիւղական կեանքում դարու հունձը լինում է եղիական պասի ժամանակ—մայիսի վերջերում, կամ յունիսի սկզբում: Մորթում են մատաղ, բաժանում են աղքատներին, մեծ կաթսաներով եփում են «չիլափլաւ» և ուղարկում բանտարկեալներին և ամեն կարօտ ու տառապեալ մարդկանց: Հիւրասիրութիւն գտնում է այդ օր ամեն մի ժամաւոր, անցաւոր, պատահական ճանապարհորդ: Ըստ հայոց սովորութեան, մատաղի ժամանակ ամեն մի քաղցած պէտք է գտնի հիւրասիրութիւն և առատ կերակուր:

Դժբաղդաբար, մոռացմամբ, մենք չը հարցրինք թէ երբ և ինչ օրեր են լինում ախալցխացիների համքարական տօնախմբութիւնները և խնջոյքները: Այս սովորութիւններին ծանօթ մարդկանց խնդրում ենք հաղորդել տեղեկութիւն այս մասին:

Ինչպէս ցէխական միութիւնները, այնպէս և մեր համքարութիւնները կազմում էին մի տեսակ մարմին փոխադարձ օգնութեան նպատակով: Այսպիսով թէ համքարութիւնները և թէ ցէխերը պաշտպանում էին իրանց անդամներին ամեն մի դառն օրում և անբաղդութեան ժամանակ—տնանկութեան, հիւանդութեան, ծերութեան օրերում, երբ նա զրկվում էր աշխատանքի ընդունակութիւնից: Այս տեսակ դրամական նպաստը լինում էր միանուագ, շաբաթական կամ ամսական ռոճիկ: Ամբողջ համքարութիւնը, կամ ցէխը մասնակցում էին թաղմանը, հոգեհանգստին և հոգուհացին, կամ, ինչպէս թիֆլիսցիներն են ասում, «քէլէխին»: Ներկայ էին գտնվում նոյնպէս համքարականների մօտիկ ազգականների թաղմանը, հոգեհանգստին և պատարագին: Ներկայ լինելը պարտաւորեցուցիչ էր. բացակայ անդամներին, եթէ օրինաւոր պատճառ չէր լինում, ենթարկում էին տուգանքի:

Համքարականները բարոյապէս պարտական էին միմեանց օգնել, յարձակման և վիրաւորութեան ժամանակ: Վայ այն համքարականին, որն իր «համքարակից եղբօրը» առանց մի որ և է առիթի վիրաւորէր, շօշափէր նրա ընտանեկան պատիւը: Համքարութիւնը հոգս էր քաշում մեռած «եղբայրակցի» որբերի և այրի կնոջ համար. եթէ նրանք աղքատ էին լինում, օգնում էր դրամական նպաստով, իսկ եթէ «ունևոր», նշանակում էր խնամակալներ, բայց այն դիպուածում, երբ հանգուցեալը ազգականներ չունէր: Համքարակից եղբօր որդկերանց սովորցնել էին տալիս արհեստը, յանձնելով նրանց ամենայայտնի և բարեխիղճ վարպետներին: Նրա աղջկերանց մարդու էին տալիս և շատ անգամ պատշաճաւոր օժիտով: Ախալցխայի համքարները օժիտ չէին տալիս, որովհետև հին նահապետական ժամանակներում աղջկերանց օժիտ կամ «վրադիր» տալը մեր կեանքին խորթ էր: Մինչև այժմ էլ գաւառական քաղաքներում այս սովորութիւնը այնքան տարածված չէ, ինչպէս Թիֆլիսում: Այդպիսիներին ենթարկում էին տուգանքի, և յամառութեան դիպուածում արտաքսում համքարութիւնից: Եթէ համքարականը մեղաւոր էլ լինում օտարականի վերաբերութեամբ, նրան պատժում էին: Իսկ եթէ օտարականը նրան վիրաւորում էր անտեղի և մանաւանդ եթէ գնած ապրանքը առանց օրինաւոր հիմունքի յետ դարձնում և անազնուաբար վատ համարում, այն ժամանակ ոչ ոք նրան ապրանք չէր ծախում: Համքարակիցները պարտական էին միմեանց «պատիւը», «բարի» անունը պաշտպանել: Նրանք դառն օրերում միմեանց «ցաւակից», ուրախ օրերում միմեանց «ուրախութեանը մասնակից», կամ ինչպէս հին գերմանական ցէխական կանոնադրութիւններն են ասում. «Lieb und *) Leid mit einander tragen», այսինքն «սէրը և դարդը միմեանց հետ կրել»: Ահա ինչպէս էին սերտ կապով կապված համքարակիցները:

(Կը շարունակվի)

*) Maurer, B. II, § 280, p. 412—413.

Սօլլոգուբի դերը։ Նմանապէս պ. կաչիրին, որը կատարում էր Սօլլոգուբի կիսախելագար հարուստ փեսայի դերը, որի վրա Սօլլոգուբ դրել է իր բոլոր յոյսերը, ինչպէս կարողացանք եզրակացնել, բաւական տաղանդաւոր դերասան է։ Հասարակութիւն շատ քիչ կար, բայց եղածները դուրս եկան թատրոնից ամենալաւ տրամադրութեամբ։

—

Վիէննայի Մխիթարեան միաբանութեան տպարանից այս օրերս լոյս տեսաւ մի նոր գիրք հետեւեալ վերնագրով. «Ագաթանգեղոս առ Գէորգայ սարկի եպիսկոպոսին և ուսումնասիրութիւն Ագաթանգեղեայ գրոց», գրեց Հ. Յակոբոս Տաշեան։ Դա մի քննադատական գրուածք է։ Ագաթանգեղոսի վրա։

—

ՍԱԼՄԱՍՏԻ Հայոց Բարեգործական ընկերութեան խորհուրդը մեզ խնդրում է յայտնել, որ ընկերութիւնը 30 րուբլի նուէր ստացաւ պ. Յովհաննէս Ժամհարեանից, որի համար և շնորհակալութիւն է յայտնում պարոնին։

—

Մեր խմբագրութեան մէջ ստացվեց «Գրաբարի հոլովումը, խոնարհումը և նախդիրները» վերնագրով մի գիրք, որը այս օրերս է լոյս տեսել և որի կազմողն է Ներսիսեան դպրոցի վարժապետ Ս. Մալխասեան։ Աշխատասիրողը իր առաջաբանի մէջ ասում է, որ քերականութեան նպատակն է ստուգաբանութեան և համաձայնութեան կանոնները առաջարկել աշակերտներին, ոչ թէ իբրև անգիր սովորելու նիւթ, այլ բացատրելու և հասկացնելու համար, որ լեզուն մի կամայական երևոյթ չէ, այլ որոշ օրէնքների վրա հիմնած գիտութիւն։ Գեղեցիկ նպատակ է հեղինակի նպատակը, մանաւանդ, որ գրաբարի ուսուցումը նոյն իսկ Ներսիսեան դպրոցում տեղի է ունենում ամենահնացած մեթօդներով։ Ինքն հեղինակը գովելի համեստութեամբ խոստովանում է, որ այդ ձեռնարկը զերծ չէ թերութիւններից։ Բայց այդ թերութիւններն արդարացնելու համար նա մի աններելի պ ա տ ճ ա ռ է բռնում,—այն է, որ գիրքը պատրաստել է կարճ միջոցում, մի ամսվայ ընթացքում։ Դա ներելի չէ ոչ մի բարեխիղճ աշխատողի համար։—Ոչ ոքից կ ա տ ա ր ե լ ո ւ թ ի ւ ն չէ պահանջվում. ամեն մարդ անում է այն, ինչ կարող է, բայց թերի և պակասաւոր գրքեր հրատարակել, արդարանալով միայն նրանով թէ՝ ժամանակ քիչ ունէր, առնուազն կը նշանակէ շատ վայր ի վերոյ կերպով վերաբերվել դէպի գործը։ Գիրքը, որը արժէ 52 կոպէկ, հրատարակված է կենտրոնական գրավաճառանոցի հաշւով։

—

ԹԻՖԼԻՍԻ դատաստանական պալատում այժմ քննվում է Շուշու հոգևոր դպրոցի կալուածական վէճի խնդիրը, և այդ գործի պատճառով Թիֆլիս է եկել Ղարաբաղի թեմական առաջնորդը, Աշվաղեան եպիսկոպոսը։

—

ԱԼԷՔՍԱՆԴՐՕՊՕԼԻՑ մեզ գրում են. «Յունվարի 10-ին տեղի ունեցաւ այստեղի դպրոցի աւագ ուսուցիչ Քրիստափոր Թադէոսեանի թաղումը։ Ի նշան համակրութեան դէպի հանգուցեալ երիտասարդը, հաւաքված էր մեծ, արտասովոր բազմութիւն։ Դագաղի վրա յաջորդը և ուրիշները սրտառուչ ճառեր խօսեցին։ Հանգուցեալի վրա պսակներ էին դրված՝ երիտասարդութեան, ուսուցչական խմբի և արհեստաւորների կողմից։ Թաղման առիթով հայոց բոլոր դպրոցները փակված էին։ փակված էին և խանութները։ Որոշված է պսակները մի ուղերձի հետ ուղարկել հանգուցեալի պժրաղդ հօրը»։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ԱՇԽԱՐՀԻՑ

—

Բժիշկ Կօխի գործած տպաւորութիւնը հասարակութեան վրա այն սարսափելի ախտի և բուժման դէմ, որ կարծում ենք, վերադառնալով այսօր մեր նամակի մէջ դարձեալ տ ո ւ բ ե ր կ ո ւ լ օ զ ի ն, մենք մեր ընթերցողի ուշադրութիւնը զբաղեցրած չենք լինի նրան անհետաքրքիր առարկայով։

Ստատիստիկան բաւական հետաքրքիր տեղեկութիւններ է հաղորդում տուբերկուլօզի ուղեցած դէրի և նրա տարածմանը նպաստող պայմանների մասին։ Նայելով նրա, ստատիստիկայի, հաղորդած տեղեկութիւններին բոլոր, այսպէս ասած, քաղաքակրթված երկիրներում, ուր ժողովվում են շատ թէ քիչ ճիշդ վիճակագրական տեղեկութիւններ գոյութիւն ունեցող հիւանդութիւնների և նրանցից մեռնողների մասին, երևում է, որ տուբերկուլօզից մեռնողների թիւը համնում է մի հինգերորդականի բոլոր այլ և այլ հիւանդութիւններից մեռնողների։ Ընդհանուր առմամբ կարելի է ասել, որ տուբերկուլօզից մեռնողների թիւը ամբողջ երկրագնդիս վրա հասնում է տարեկան մօտ 3 միլիօնի։ Նոյն ստատիստիկան տեղեկութիւնները ցոյց են տալիս, որ տուբերկուլօզի այդ ահագին աւերող ոյժը միատեսակ չէ արտայայտվում մեր կեանքի մէջ նրա զանազան պայմաններում. այդ կողմից ահագին նշանակութիւն ունի այն հանգամանքը, թէ ինչ աստիճանի անձուկ, խռնված կեանք են վարում մարդիկ. մարդկանց ապրուստի այդ տեսակ պայմաններում տուբերկուլօզին զոհվողների թիւը համնում է իր գագաթնակէտին։ Բժիշկ Բօրդիէի կարծիքով, որը յենված է վիճակագրական տեղեկութիւնների վրա, ֆրանսիական զօրքի մէջ, որը ապրում է անձուկ զօրանոցներում, տուբերկուլօզից մեռնողների թիւը համնում է 455-ի (100,000 մարդից), այն ինչ իրան ժողովրդի մէջ նա համնում է միմիայն 400-ի, իսկ անգլիական զօրքի մէջ նա արդէն բարձրանում է 782-ի։ Բժիշկ Լանդուզի կարծիքով այդտեղ ահագին նշանակութիւն ունեն և նոյն իսկ զօրանոցների ներքին պայմանները. այսպէս, օրինակ, նրա հաւաքած տեղեկութիւններից 1880 և 1881 թւականների վերաբերմամբ, երևում է, որ Պարիզում տուբերկուլօզից մեռնողների թիւը հանրապետական թիկնապահ զօրքի մէջ համնում էր 80 թւականին 1518-ի, իսկ 81 թւին—մինչև անգամ 2307-ի։ Աւելի ճիշդ կերպով ըմբռնելու համար այդ թւերի նշանակութիւնը պէտք է նկատի առնել և այն հանգամանքը, որ զինւորական ծառայութեան մէջ, ինչպէս յայտնի է, ընդունվում են միմիայն որոշ մարդիկ, ժողովրդի աւելի առողջ, աւելի ամուր, կանոնաւոր կազմուածք ունեցողները։ Եթէ ի նկատի առնենք այդ հանգամանքը, այն ժամանակ, ի հարկէ, մեր բերած թւերը պէտք է առնուազն բազմապատկել մի քանի անգամ։

Ինքն ըստ ինքեան հասկանալի է, որ եթէ մարդկանց խռնված դրութիւնը աւելի է նպաստում տուբերկուլօզի ծաւալմանը, քաղաքների մէջ նրան զոհվողների թիւը պիտի-որ աւելի մեծ լինի գիւղերի մէջ ապրողներից, քանի-որ քաղաքների մէջ մարդիկ ենթարկված են աւելի անձուկ, մօտ, խռնված կեանքի։ Եւ, իսկապէս, վիճակագրական տեղեկութիւնները ցոյց են տալիս, որ այդ կողմից մ ե ծ ք ա ղ ա ք ն ե ր ը կարելի է, համեմատաբար խօսելով, տուբերկուլօզի իսկական բներ անուանել։ Պարիզում 1883 թւականի ընթացքում ընդհանուր 57024 մեռնողներից 11438, այսինքն մօտ 20%, վարակված էր տուբերկուլօզից։ Գրեթէ մի և նոյն տոկոսը ներկայացնում են իւրաքանչիւր տարի և Եւրոպայի միւս մեծ քաղաքները՝ Լոնդոնը, Բերլինը, Վիէննան, և այլն։ Վիճակագիրներից հաւաքված տեղեկութիւններից երևում է, որ այդ տուբերկուլօզից մեռնողների թւի վրա ահագին նշանակութիւն ունի և մարդկանց արհեստը։ Չափազանց հետաքրքիր է այդ կողմից իմանալ թէ գոյութիւն ունեցող արհեստաւորներից, օրինակ, քարտաշներից, մսագործներից, ջաղացպաններից, բժիշկներից, ուսուցիչներից և այլն, որոնց վրա տուբերկուլօզը աւելի է շատ ազդում։ Եթէ ես չը վախենայի յօդուածիս երկարանալուց՝ ես կը բերէի այդ մասին մի քանի տեղեկութիւններ. սակայն, կարծում եմ, մեզ համար աւելի հետաքրքիր է իմանալ թէ ինչ կերպով կամ թէ ինչ սաստկութեամբ է արտայայտվում տուբերկուլօզը վ ա ն ա կ ա ն ն ե ր ի, մ ի ա բ ա ն ն ե ր ի մէջ, որոնք, ինչպէս յայտնի է, նոյնպէս ենթարկված են խռնված կեանքի։

Բժիշկ Գէորգ Կօրնէ այդ մասին հաղորդում է մեզ մի քանի հետաքրքիր տեղեկութիւններ։ Հետաքննելով ստատիստիկայի միջոցով ձեռք բերած թւերը, որոնք ժողովված էին Պրուսիայում 1888 թւականին և որոնք ընդգրկում էին 25-ամեայ ժամանակամիջոց, բժիշկ Կօրնէ գալիս է այն եզրակացութեան, որ կաթոլիկական վանքերում—ուր մանաւանդ միաբանները անդադար խնամում, հոգ են տանում հիւանդների վրա—ընդհանուր մեռնողների թիւը չափազանց բարձր է։ Չը նայած, որ մատնանիշ եղած վանքերում (Krankenpflege-Orden-ում) ընդունվում են միմիայն առողջ և ուժեղ անձնաւորութիւններ, մարդկանց հասակը միջին թւով համնում է 36 տարեկանի, իսկ շատ վանքերի և միաբանութիւնների մէջ էլ նա իջնում է 30-ի և մինչև անգամ 28-ի, այսինքն աւելի ստոր թւի, քան մի որ և է պրօֆեսիայի մէջ։ Առողջ 17-ամեայ օրիորդը, մտնելով այդպիսի կուսանոցներից մէկի մէջ, մեռնում է սովորաբար $21^1/_2$ տարով աւելի շուտ, քան իր աշխարհական ընկերուհին։ Կօրնէի կարծիքով 25-ամեայ կոյս-օրիորդը, իր ընդհանուր ֆիզիկական կազմուածքով, կանգնած է մի և նոյն գծի վրա, ինչ գծի վրա կանգնած է 58 տարեկան աշխարհական կինը, այսինքն անցած է արդէն իր երիտասարդական հասակը, պառաւած է։ Նոյն Կօրնէի բերած տեղեկութիւններից երևում է նմանապէս, որ վանքերի մէջ, ընդհանրապէս ասած, մահը մարդկանց մէջ 15—20 տարեկան հասակում չորս անգամ աւելի է, քան վանքերից դուրս. 20 մինչև 30 տարեկան հասակում շատ է երեք անգամ, իսկ 30—40 տարեկանում երկու անգամ, քան թէ նոյն հասակակից աշխարհականների մէջ (40 տարեկանից սկսած այդ զանազանութիւնները սկսում են հարթվել)։ Եւ այդ ցաւալի կոտորածի գլխաւոր պատճառը, գլխաւոր ֆակտորը յայտնվում է տուբերկուլօզը, որը իրան բաժին է վերցնում ընդհանուր մեռնողների թւերից $^2/_3$-ականը, իսկ շատ վանքերում և $^3/_4$-ը, ուրիշ խօսքով ասած, վանքերի մէջ 100 մեռնողից 67—75 մեռնում են տուբերկուլօզից։ Հեղինակի կարծիքով վանքերի մէջ այդ ահագին, այսպէս ասենք, մ ա հ ա ց ո ւ թ ի ւ ն ը թէ առհասարակ և թէ մասնաւորապէս տուբերկուլօզից պայմանաւորվում է նրանով, որ վանականները ստիպված են հոգալ, շփվել անդադար հիւանդների հետ. բայց պատճառաբանելով այդ տեսակ իր գտած թւերը, հեղինակը սակայն ոչ մի տող չէ բերում հաստատելու համար իր այդ տեսակ կարծիքը։ Այդ տեսակ կարծիքի հետ էլի մի կերպ կարելի էր համաձայնվել—աւելացնում է իր կողմից Н. С., «Русск. Вѣд.»-ի խրօնիկեօրը—եթէ միայն աշխարհականների մէջ, որոնք նոյնպէս նուիրված են հիւանդների խնամատարութեանը, մենք մի և նոյն տոկոսը գտնէինք։ Բայց քանի-որ այդ բանը չենք տեսնում, քանի-որ դա չէ ապացուցված,—աւելացնում է նա—մենք իրաւունք ունենք կարծել, որ այդ վերոյիշեալ երևոյթը, մեռնողների այդ ահագին կոտորածը, առաջ է գալիս նոյնպէս և ուրիշ հակառողջական պայմաններից, որոնք գոյութիւն ունեն վանքերի մէջ։

Բոլոր վերև յիշվածից, կարծում եմ, ինքն ըստ ինքեան հետեւում է, որ տուբերկուլօզից մեռնողների ահագին թւի վրա մեծ ազդեցութիւն ունեն մեր կեանքի հակառողջական պայմանները։ Բժիշկ Կրաուֆորդ մի քանի տեղեկութիւններ է բերում նրա մասին, թէ որքան զոհեր է ունենում մարդկութիւնը լոկ իր հակառողջական պայմանների շնորհով, որոնց առաջն, ի հարկէ, կարելի էր առնել։ Վիճակագրական թւերով նա պնդում է, որ ընթացող XIX դարի կիսում Հնդկաստանում մեռնող եւրօպական զինւորների թիւը համնում էր 60-ի, (հազարից), իսկ այժմս նա իջել է գրեթէ 15-ի, այսինքն պակասել է ուղիղ 4 անգամ, մի հանգամանք՝ որ պէտք է վերագրել ի հարկէ բացառապէս զինւորների աւելի նոր, աւելի բարեկարգված առողջապահական պայմաններին։

Խօսելով մեր գիտութեան առաջադիմութիւնների մասին, մի երկու խօսք էլ ասենք և Էդիսօնի նոր գտած միջոցի մասին պ ա դ ա գ ր ա ն բուժելու վերաբերմամբ։ Պադագրան, որը, իբրև հիւանդութիւն, բուն է դնում մարդկանց ոսկորների յօդերում, օրինակ ձեռքերի և ոտների մէջ, արտայայտվում է, ինչպէս յայտնի է, նրանով, որ հիւանդ տեղերը սկսում են ուռչել, անտանելի ցաւեցնել և ապա, հիւանդութեան սաստկութեամբ, բոլորովին զրկվել շարժողութիւնից։ Իմանալով հիւանդութեան պատճառը, այն է, որ պադագրայի ժամանակ ոսկորների մէջ նստում է մի ինչ-որ քիմիական բաղադրութիւն (мочекислая соль, na),—Էդիսօնը նրան հեռացնելու նկատմամբ, հիւանդին ենթարկում է էլեկտրական հոսանքի զօրութեանը։ Հիւանդ ձեռքը (կամ ոտը) դնելով լիտիական մի աղի լուծուածքի մէջ (լիտին—քիմիական մի տարր է), իսկ միւս ձեռքը (կամ ոտը) սովորական աղաջրի մէջ,—նա բաց է թողնում էլեկտրական հոսանքը լիտիական լուծուածքից դէպի աղի լուծուածքը, որը և անցնելով մարմնի հիւանդ մասով (ձեռքով կամ ոտով), մտցնում է նրա մէջ լիտին և բարերար ազդեցութիւն անում հիւանդի անդամի վրա. ուռոյցը ընկնում է փոքրանալ և հիւանդը սկսում է իրան աւելի լաւ զգալ։

Խրախուսվելով այդպիսի արդիւնքներով, ինչպէս հաղորդում են ամերիկական լրագիրները, Էդիսօն աշխատում է այժմ նոյն իր սիրած էլեկտրականութիւնը գործ դնել և մ ի զ ա ք ա ր ե ր ի լուծման վրա, որը, ինչպէս յայտնի է, պատկանում է անբուժելի հիւանդութիւններից մէկին բժշկականութեան, այն է թէրապեւայի մէջ։ Դա, ի հարկէ, կը լինէր մի նոր փայլուն յաղթութիւն մարդուս կողմից գիտութեան ասպարէզում։

Գ.

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

—«Արևելքի» մէջ կարդում ենք. «Փոքր Ասիոյ կողմը, կայս. կառավարութիւնը քուրդ և արաբ ցեղերէն զօրագունդեր, մանաւանդ հեծելագունդեր կազմելու ձեռնարկեց, որ ապագայ պատահականութեանց տեսակէտով կարևոր անօրինութիւն մ'է, և մասնաւորապէս հետամուտ եղաւ քուրդ ցեղերն հնազանդութեան և օգտակարութեան ևս առաւել ամրապինդ կապերով միացնելու օսմանեան վարչութեան հետ, որով ի մէջ այլոց նաև երկրին բարեկարգութիւնն աւելի հիմնովին ապահովելու»։

—Ֆրանսիական ազգային ժողովում պատգամաւոր Լօր հարց է առաջարկել ֆրանսիական ոսկու՝ երկրից արտահանելու մասին։ Ֆրանսիական պետական բանկը անգլիական բանկին 75 միլիօն ոսկով փոխառութիւն է արել. Լօր պատգամաւորը պնդում է որ այդ ոսկին անցել է Գերմանիա և մեղադրում է Ռօտշիլդին թէ սա արտահանում է ֆրանսիական ոսկին օտար երկիրները։

—Լօրդ Սօլսբրի ընդդէմ է Անգլիայի և Լիւկսենբուրգեան դքսութեան մէջ պատերազմական դաշնագրի կապելուն։

—Գլադստօնի ամենամօտ կուսակից, Մօրլէյ, Նիւ-կեստլում իր նորերումս արտասանած ճառի մէջ ասել է որ անգլիական ազատամիտ ունիօնիստների կուսակցութիւնը շուտով ոչնչանալու է։ Սակայն այդ կուսակցութեան պարագլուխ Չէմբերլէն նորերումս մի ճառ է արտասանել Բիրմինգէմում, որի մէջ սաստիկ յարձակվել է Գլադստօնի ծրագրի դէմ՝ Իրլանդիայում րէֆօրմներ մտցնելու մասին։

—Լօնդօնի պօստային գլխաւոր կառավարիչը յայտնել է, որ պօստային ծառայող տղամարդիկ հակում ունենալով դէպի գործադուլները՝ իրանց ռոճիկների չափը աւելացնել տալու նպատակով, գիտաւորութիւն կայ այժմ, տղամարդկանց փոխարէն, պօստային վարչութեան մէջ, մանաւանդ գանձապահների պաշտօնի համար՝ կանանց սեռին պատկանող ծառայողներին ընդունել։ Այդ փոփոխութիւնը հետզհետէ կը կատարվի։

—Պօրտուգալիական կառավարութիւնը նաւատորմ է ուղարկում հարաւային Աֆրիկայի այն երկիրները գրաւելու համար, որոնք այժմ գտնվում են անգլիական հարաւ-աֆրիկեան մասնաւոր ընկերութեան ձեռքում։ Անգլիան, ինչպէս երևում է, վճռել է մի քանի զիջումներ անել Պօրտուգալիային, խնայելով այդ երկրի ազգային ինքնասիրութեան գրգռված զգացմունքը։

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Տարին վերջացած և նորը սկսված լինելով, լրագիրները, բաժանորդներ որսալու համար սկսել են տպագրել իրանց աշխատակիցների անունները։ Մօսկվայի «Русскій Курьеръ» լրագիրը, որը մի քանի ամիս խափանված լինելուց յետոյ, նորից սկսել է հրատարակվել, տպագրում է իր աշխատակիցների անունների թւում և մի քանի հայ անուններ և ի միջի այլոց մի ոմն Մ ո ս ե ա ն ց ի անունը (I. В. Мосьянцъ), որի կողքին փակագծում գրված է՝ редакторъ «Аг-бюра»։ Դա, ի հարկէ, տպագրական սխալ չէ կարող համարվել, այլ խմբագրութեան տգիտութեան արգասիքն է։

„ՄՇԱԿԻ“ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

—

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 17 յունվարի։ Երէկ ներկայացաւ Թագաւոր Կայսրին յայտնի ճանապարհորդ կապիտան Գրօմբչեվսկի։—«Новое Время» լրագիրը հա-

զորքում է, որ ֆրանսիական ցուցահանդէսի հետ միասին չորս ֆրանսիական ուսումնական խմբեր կուսումնասիրեն Ռուսաստանը տնտեսական և արդիւնաբերական կողմից:

ԿԱԼԿՈՒԹԱ, 17 յունվարի: Թագաժառանգ Ցեսարեվիչը երեք ժամ շարունակ նայեց դրամահատական տանը. կէսօրից յետոյ այցելեց մուզէյը, ներկայ էր փոխարքայի հրաւէրքին և երեկոյեան 9 ժամին արտակարգ գնացքով ուղևորվեց Բոմբէյ:

ԲԵՐԼԻՆ, 18 յունվարի: Գլխաւոր շտաբի կառավարիչ, կոմս Վալդերզէ, որը համարվում է պատերազմի կուսակից, ուրիշ պաշտօն է ստանում և նշանակվում է զօրաբաժիններից մինի հրամանատար:

ԼՈՆԴՈՆ, 18 յունվարի: Անգլիական բանկը իջեցրեց դիսկօնտը $3^1/_2$%-ից 3 տոկոսի:

ՏԵՂԵԿԱՑՈՅՑ
ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ
փօստային գնացքը ուղևորվում է
ԹԻՖԼԻՍԻՑ դէպի Բաթում . . 8 ժ. 40 ր. առաւ.
ԲԱԹՈՒՄԻՑ գալիս է Թիֆլիս . 11 » 8 » երեկ.
ԹԻՖԼԻՍԻՑ դէպի Բաքու . . . 12 » 8 » երեկ.
ԲԱՔՈՒԻՑ գալիս է Թիֆլիս . . 7 » 40 » առաւ.

Ապրանքա-ճանապարհորդական գնացքը
ԹԻՖԼԻՍԻՑ դէպի Բաթում . . 3 ժ. 10 ր. ցերեկ.
ԲԱԹՈՒՄԻՑ գալիս է Թիֆլիս . 8 » » » առաւ.
ԹԻՖԼԻՍԻՑ դէպի Գանձակ . . 9 » 45 » առաւ.
ԳԱՆՁԱԿԻՑ գալիս է Թիֆլիս . 8 » 20 » երեկ.

ՌՈՒՍԱՑ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՇՈԳԵՆԱՒԵՐ
Անհանգիստ եղեմնաւորեան

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ օրերը, երեկոյեան 4 ժամին, շոգենաւը Բաթումից ուղևորվում է Օդեսա՝ Սեւաստոպոլ և Նովորոսիյսկի վրայով:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ օրերը, երեկոյեան 4 ժամին, ուղևորվում է Նովորոսիյսկի վրայով:

ՇԱԲԱԹ օրերը, 8 ժամին երեկոյեան, չբռնելով բոլոր նաւահանգիստներից վրայով:

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ օրերը, 7 ժամին երեկոյեան, արտասահմանեան բեռով դէպի Կ. Պօլիս:

Խմբագիր-հրատարակող՝ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ն Ե Ր

ԿՈՎԿԱՍԻ ՀԱՅՈՑ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ
ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ պատիւ ունի յայտնելու ընկերութեան յարգելի անդամներին, թէ առաջիկայ կիրակի օրը, ամսիս 20-ին, առաւօտեան ժամի 11-ին, քաղաքային տան դահլիճում նշանակված է ընկերութեան

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ,

Որի պարապմունքները առարկաները լինելու են. 1) ընկերութեան խորհրդի և տեղական վարչութիւնների այս 1891 թւի նախահաշիւների քննութիւնն ու հաստատութիւնը. 2) տեղական վարչութիւնների համար նոր կազմված հրահանգի քննութիւնը և հաստատութիւնը. 3) ընտրութիւն ընդհանուր ժողովի նախագահի և քարտուղարի. 4) ընտրութիւն խորհրդի չորս անդամի և հինգ փոխանդամի: 1—2

ԴԻՒՂԱԿԱՆ
ԴԵՂԱՏՈՒՆ
լաւ սարքած, ամեն ինչ միասին ԾԱԽՎ ՈՒՄ Է ՕՉԵՄՉԻՐԻ աւանում,
Սուխումի վիճակում:
Պայմանների մասին գրագրութիւն անել պատով, ուղղելով նամակները՝ Օչեմչիրի, կ'լցինսկուն, въ М. Очемчиры (Сухум. Окр.), Кицинскому. 1—3

Ա. Ի. ՖԻՒՐԷՐԻ ՑԻՐԿԸ
Այսօր, 19-ին յունվարի, տրվելու է մի փառաւոր ներկայացում, 3 բաժանմունքով: Վերջում դրված կը լինի առաջին անգամ պատմական պանտոմին „Տարրաս-Բուլբա“: Պանտոմինում կը մասնակցեն մօտ 120 անձինք և աւելի քան 40 ձիեր:
Կիրակի, 20-ին յունվարի, լինելու են երկու ներկայացումներ՝ ցերեկվայ ներկայացումը ժամը 2-ին, պանտոմինով դեռ նոր և երեկոյեան ներկայացումը ժամը 8-ին:
Ձի հեծնելու վարժ աշխէ, չամտացողները պայմանների մասին կարող են դիմել ցիրկի ռեժիսոր՝ եինիանին: Այլ և ընդունվում են ձիեր վարժեցնելու համար:
Ա. ՖԻՒՐԷՐ

BATEAUX A VAPEUR FRANCAIS N. PAQUET ET COM.
ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
Ն. ՊԱԿԷ ԵՒ ԸՆԿ.

Շոգենաւերի կանոնաւոր և ուղղակի երթեւեկութիւն ՄԱՐՍԵԼԻՑ դէպի ԲԱԹՈՒՄ, չորեքշաբթի օրերը, երկուշաբաթը մի անգամ, չորեքշաբթի 9/21 յունվարից սկսած
ԵՒ ՓՈԽԱԴԱՐՁ
Բաթումից Մարսել, մտնելով Տրապիզոն, Սամսոն, և Կ. Պօլիս:
ԲԱԹՈՒՄԻՑ ՇՈԳԵՆԱՒԵՐԸ ԴՈՒՐՍ ԵՆ ԳԱԼԻՍ
Չորեքշաբթի, 30 յունվարի (11 փետրվարի) շոգենաւ ՍԻՐԿԱՍԻ նաւապետ ԲՈՇԷԼ

—	13/25 փետրվարի	— ԱՆԱՏՕԼԻԱ	— ԳԱՐՐԻԿ
—	27 փետրվարի (11մարտի)	— ՄԻՆԳՐԵԼԻԱ	— ՓԻՐՈՒԷՆ
—	13/25 մարտի	— ՍԻՐԿԱՍԻ	— ԲՈՇԷԼ

և այլն, երկու շաբաթ մի անգամ, ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ օրերը, 4 ժամին կէսօրից յետոյ:
Տօմսակների գները ուղղակի երթեւեկութեան Բաթումից դէպի Պարիզ խիստ էժան են ձևակերպված են:
Ցեղեկութիւնների համար ճանապարհորդների և բեռների մասին Թող բարեհաճեն դիմել ընկերութեան ագենտներին. ԲԱԹՈՒՄՈՒՄ պ. Գարանժերին, Նաւթակէնտրոյ, իսկ ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ պ. Վիկտոր Դ'ԱՐՈՒԹՈՆ, Միքէն-փողոցում, Նոտեին զենոկայ Տէր-Աստուածովի տանը, ԲԱՔՈՒՈՒՄ, Սամուէլ Գիլգոթովին, Կոլլուխիանինսկայա հրապարակ, և ՆՈՎՈՐՈՍԻՅՍԿՈՒՄ պ. Լուի Րընոին: 1—10 (ե. շ.)

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ
MESSAGERIES MARITIMES
(ՄԵՍԱԺԸՐԻ ՄԱՐԻՏԻՄ)

կանոնաւոր և ուղղակի երթեւեկութիւն ԼՈՆԴՈՆԻ և ԲԱԹՈՒՄԻ մէջ և փոխադարձ:
Ուրբաթ, 25 յունվարի (6 փետրվարի) դուրս կը գնայ ԲԱԹՈՒՄԻՑ EBRE (ԷԲՐ) շոգենաւը, նաւապետ RANGONE (ՌԱՆԳՕՆ) դէպի Կ. Պօլիս, Մարսել, Հավր, Լոնդոն, մտնելով և միջանկեալ նաւահանգիստները:
Ագէնտները՝ ԲԱԹՈՒՄՈՒՄ պ. Գ. ԼՈՒՍՆԵԳԷՐ, ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ՝ ԳԷՈՐԳ ՀԵՋՈՒԲԵԱՆ ՀԵՋՈՒԲԵԱՆՑ, իսկ ԲԱՔՈՒԻ մէջ՝ ՖՕԼԻԼՈՒՍ: 1—2

ԹԻՖԼԻՍԻ ԱՐՏԻՍՏԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹ. ԴԱՀԼԻՃՈՒՄ
ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ յունվարի, 22-ին
տեղի կունենայ ԿՈՆՑԵՐՏ երգչուհի
օր. ՄԱՐԻԱՄ ՄՍԵՐԵԱՆՑԻ և երգիչ
պ. ԲԵԳԼԱՐ ԱՄԻՐՋԱՆԵԱՆՑԻ
մասնակցութեամբ ՏԻԿԻՆ ՖԵՐԳԻՍ-ԴԱՎԻԴՈՎԱՅԻ և պ. ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ:
Տոմսակները վաղօրօք կարելի է ստանալ „Աղբիւրի“ խմբագրութեան մէջ, պ. Ե. Տատուրեանի խանութում և ընկերութեան դահլիճի շվէյցարից:
կոնցերտի վերջում լինելու է պար:
Սկիզբն է կոնցերտի $8^1/_2$ ժամին երեկոյեան: 2—3

ԷԼԵԿՏՐԱԿԱՆ ԼՈՒՍԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ
Ոյժի հասցնելը տարածութեան վրա.
ՏԵԼԵՖՕՆՆԵՐԻ ՍԱՐՔԵԼԸ.
Էլէկտրական նշաններ.
ԶԱՆԳԱԿՆԵՐ
ԳԱԼՎԱՆՕՊԼԱՍՏԻԿԱ.
Էլէկտրօլիզ,
Ակումուլատորներ, Էլէմենտներ,
ՇԱՆԹԱՐԳԵԼՆԵՐ.
Նախահաշիւներ և ծրագիրներ ձրիաբար.

ԷԼԵԿՏՐՕՆ
ԳԼԵԲՕՎ եղբայրների
ՌՕՍՏՕՎ (Դոնի վրա)
Մեծ Սադովայա փողոց, 24
РОСТОВЪ (на Дону)
БР. ГЛѢБОВЫ
Большая Садовая, 24.

ԳԱԶԱՅԻՆ ՆՈՐ ՇԱՐԺԻՉՆԵՐ
Օտտօ սիստեմայի, որոնք իրանք իրանց են ուղղում ու օծվում:
Գազի համար — ածուխից,
— — — նաւթից,
— — — անտրացիտից
— — — կէրօսինից
$^1/_2$-ից մինչև 120 ձիու ոյժի:
Շոգեմեքենաներ մեծ արագութեան.
2—100 (ե. շ.)

Чистый Какао Блоокеръ
ԿԱԿԱՕ
Թասը նստում է միայն 4 կոպ.
Րօպէական պատրաստութիւն.
ՄԱՔՈՒՐ ԵՒ ՍՆՆԴԱՐԱՐ ՓՈՇԻ.
Առաջարկվում է առողջացողների և երեխաների համար.
Питательный Напитокъ.
Միակ պահեստ կովկասում՝ Բարձրագոյն հաստատված դեղագործական ապրանքների կովկասեան ընկերութեան մէջ Թիֆլիսում և Բաքուում: 10—50 (շ.)

1891 Թւին
"ԱՐԵՒԵԼՔ"
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԼՐԱԳԻՐ
Հրատարակվում է Կ. Պօլսում: Հասցէն. Rédaction du journal «Arevelk».

1891 Թւին
„ՄՈՒՐՃ“
Քաղաքական-գրական-հասարակական ամսագիրը հրատարակվում է Թիֆլիսում, նոյն գիրքով: Տարեկան գինը 10 րուբլի: Հասցէն. Тифлисъ, редакція армянскаго журнала «Мурчъ».

1891 Թւին
„ԱՐԱՔՍ“
Պատկերազարդ հանդէսը հրատարակվում է Պետերբուրգում նոյն գիրքով: Տարեկան գինը 3 րուբլի: Հասցէն. Петербургъ, редакція армянскаго журнала «Араксъ».

ՏՕՆԵՐԻՆ ԳԵՂԵՑԻԿ ԸՆԾԱՅ
Մոսկվայում հրատարակված
«ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՓԱՌՔ» ԿՈՉՈՒԱԾ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐԸ՝
Օրինակի գինն է մի րուբլի.
100 օր. գինն է 70 ր., 50 օր. գինն է 38 ր.
75 օրինակի գինն է 60 ր., 25 օր. գինն է 20 ր.
Հինգ օրինակից պակաս գնողներին խնդրեմ ուղարկել ճանապարհածախսը:
Ցանկացողք կարող են դիմել՝ Москва. Армянская церковь. Ивану Паносову.
3—3

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ
ժողովրդական ընթերցանութեան համար
ՀԱՅՐԵՆԱՍԷՐ ՏԻԿԻՆ
Գինն է 5 կոպէկ:

ՍԱՐՊԻՆԿԱՅԻ ԱՐԴԻՒՆԱԳՈՐԾՆԵՐԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ
ՍԱՐԱՏՕՎՈՒՄ
Սեզօն 1891 Թւի
Ս Ա Ր Պ Ի Ն Կ Ա
Ձեռագործ հիւսուածք, սեփական մշակութեան, ամենանոր և գեղարուեստական նկարների
Ծախվում է մաս-մաս և մեծ քանակութեամբ, ուղարկվում է Ռուսաստանի բոլոր քաղաքները.
ՍԱՐՊԻՆԿԱՅԻ ՆՄՈՒՇՆԵՐԸ ուղարկված են ներկայ Թւի Նոյեմբերի 15-ին, ալբօմում, 45 կոպէկով:
Գները և պայմանները ալբօմի համեմատ (գրագրութիւնը ռուսերէն լեզուով):
10—10 (շ)

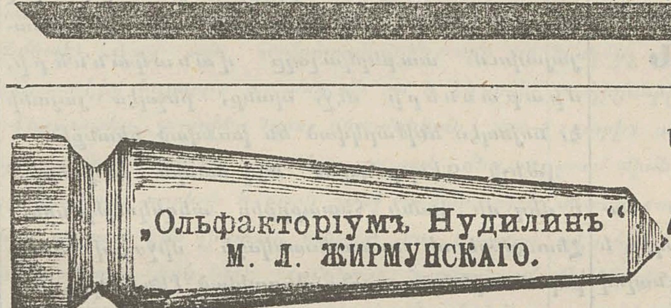

ՄԻՋՈՑ **ԽԱՐԲՈՒԽԻ** ԴԷՄ
բժշկական դէպարտամենտից թոյլտրված
ՕԼՖԱԿՏՕՐԻՈՒՄ ՆՈՒԴԻԼԻՆ
Մ. Լ. ԺԻՐՄՈՒՆՍԿՈՒ
Ծախվում է 40 կոպէկով
Դեղագործական Ապրանքների Վաճառման կովկասեան Ընկերութեան մէջ Թիֆլիսում: 38—52 (շ.)

Дозволено цензурою, Тифлисъ 18 Января 1891 г. Типографія Канцеляріи Главнонач. Гражд. час. на Кавк., Лорисъ-Меликовск. ул. д. каз.